

GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS, EGYENSÚLY ÉS FOGLALKOZTATÁS AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Csaba László¹

ABSTRACT: Az írás azt a kérdést vizsgálja, hogy a 2005 márciusában átértelmezett lisszaboni stratégia, valamint a 2005 decemberében elfogadott 2007-2013 közti pénzügyi keret mennyiben alapozza meg az EU gazdasági teljesítményének javulását. Igazoljuk, hogy az eurószklerózis okai nem vezethetők vissza a pénzügyi szabályrendszer túlzott szigorára. Ellenkezőleg, a laza költségvetési politika és a szerkezeti reformok elmaradása miatt nem érvényesül az új tagállamok számára az integráció növekedésgyorsító hatása.

* * * * *

Az EU világgazdasági teljesítményéről

Az euró-övezet előzetes adatok szerint/*Figyelő*, 50.évf.7.sz/ 2005-ben alig 1,3%-kal növekedett, és a Bizottság 2006-ra sem vár 2,2%-ot meghaladó bővülést. Ez a teljesítmény igen gyenge, különösen ha az 1996-2000 közti évek 2,7%-os és a 2001-2004 közti évek 1,4%-os átlagát vesszük alapul/az adatok forrása itt és ha nincs külön említve: ECB: *Statistics Pocket Book*, 2006 febr. Frankfurt/M/. Az unió tehát a lisszaboni stratégia félidejében, az önkritikus helyzetértékelés ellenére, és a 2005 márciusban újrafogalmazott célok ellenére nem tud gyorsuló növekedési pályára lépni, hisz az EU egésze is alig 2,9, 1,7 és 1,6%-kal növekedett az idézett források szerint, megjelenítve ezzel az átlagnál gyorsabban növekvő kis tagállamok, így Írország, a balti államok, Csehország és Szlovákia csekély össz-súlyát az unió egészének teljesítményében. Mivel az Egyesült Államok növekedése ugyanebben az időszakban rendre meghaladta a 3%-ot, az öreg kontinenst az újvilágtól elválasztó távolság nem csökkent, hanem még nőtt is. Az idézett statisztika szerint például az euró-övezet egy főre jutó jövedelme vásárlóerő-paritáson számolva 24,7 ezer euró volt, az unió egészéé 22,4 ezer, míg Japáné 26,0 ezer és az Egyesült Államoké 34,7 ezer. Miközben az EU-ban a növekedés lelassult, más államok, nevezetesen Kína és India 8-9%, a sajátos helyzetű Oroszország pedig 6% körüli ütemben növekedett. Magyarország a javított adatok szerint 1996-2000 közt 4,2, 2001-2004 közt 4,0%-kal nőtt, a 2005-ös eredmény is ekörül várható. Egészében véve tehát nem látjuk azt, amit némely – leegyszerűsített – kereskedelem- és integrációelméletek szerint, valamint a politikai nyilatkozatok alapján látnunk kellene.

¹ A szerző, D.Sc. a CEU, a DE és a Corvinus egyetemi tanára, az MTA Közgazdaságtudományi Bizottságának elnöke.

Maga az unió nem vált a tagok növekedését előmozdító szervezetté. Mi több, a gyorsabban növekvő, földrajzi értelemben „periférikus” államok számára a gazdasági növekedést nem gyorsító, hanem lassító környezetet jelentett. Fontos kiegészítő adat, hogy az amerikai előny a munkatermelékenység tekintetében is fennmaradt. Ha az euró-övezet átlagát 100-nak vesszük, a EU egésze 94,6%-on áll, megjelenítve az új tagállamok gyengébb teljesítményét, Japán 88,4-en és az Egyesült Államok 128,8-on. Ehhez jön még hozzá az a közismert tény, hogy az Egyesült Államokban többen és többet dolgoznak. A munkapiaci aktivitási arány az EU 69,5%-ával szemben Japánban 72,2, az USA-ban 75,4%. Emellett közismert, hogy az európai 6 héthez képest Amerikában továbbra is a kéthetes szabadság az általános. A helyzet tehát az, hogy többen, többet és termelékenyebben termelnek, vagyis Európa lemaradása nem behozható, és az európai moellel – némelyek/Blanchard,2006/ szerint az európaiak preferenciarendszerével – függ össze. Az pedig, hogy a növekedési ütemet az endogén és a neoklasszikus elmélet szerint egyaránt hosszú távon meghatározó innovációban az újvilág előnye tetemes, a közhelyek sorába tartozik.

Az EU tagállamai főképp egymással kereskednek, vagyis akarva-akaratlanul egymás fő piacai. Azaz bármi történik a többiekénél, az a többi tagállam számára „belügy”. Nem pusztán arról van szó, hogy az EU szerződés értelmében a gazdaságpolitika legfontosabb része, a pénzügyi és az államháztartási politika – az euró-övezetben részt nem vevők számára is! – közös érdekű ügynek számít. Arról is, hogy az export/GDP arány alapján számolva az EU épp annyira zárt gazdaságnak számít a világgazdaságban, mint az Egyesült Államok vagy épp Japán. A kivitel GDP-hez mért aránya az EU esetében 12,7%, az USA-ban 9,8% és Japánban 13,9% volt 2004-ben, az utolsó évben amire még van adatunk. Ezzel tehát végső fokon igazoltnak láthatjuk az integrációelmélet azon fölismerését/Alesina és Barro,2002/, hogy a közös piacot betetőző közös valuta jólét- és kereskedelemnövelő, azonban ez a hatás csak a blokkon belül érvényesül, ami a globális munkamegosztásba való bekapcsolódással szemben nem föltétlenül előnyös.

Mivel a magyar gazdaság számára az európai integráció adottság, hisz a külkereskedelem jelentős részének más földrészekre terelése logisztikai, szervezési és tőkeerőre visszavezethető okok miatt hosszabb távon sem reális, nem közömbös az, hogy miért lassul az európai gazdaság növekedése, és várható-e a kérdésben fordulat. Az integrációelméletben/Palánkai,2005/ tisztázottnak mondható az, hogy az együttműködés monetáris modellje meghatározott jellegű és szemléletű államháztartási és pénzpolitikai egybehangoaltságot is föltételez, a kérdés elméletileg és gyakorlatilag is az, hogy miképp tudja a gazdaságelmélet a helyzetet magyarázni és miféle kiutat javasolhatunk a diagnózis alapján.

Volt-e pénzügyi túlhűtés?

Az elmúlt évek közgazdasági és politikai vitáinak középpontjában itthon és EU-szerte az a kérdés állt, hogy vajon az unióban kialakított pénzügyi szabályrend az oka-e a gazdasági renyhességnek. Nevezetesen a politikusok által nem befolyásolható Európai Központi Bank², aminek – az MNB-től eltérően – nemcsak eszköz-hanem célfüggetlensége is van, továbbá aminek döntéshozó szervébe nem lehet a kizárólag a mindenkori kormánytöbbség által elfogadott szempontok és személyi elképzelések alapján változtatásokat eszközölni, nem folytat-e túlságosan megszorító politikát? Másfelől az államháztartások működését szabályozó Stabilitási és Növekedési Egyezmény nem képez-e fölösleges és elháríthatatlan akadályokat a növekedésbarát gazdaságpolitika útjában? Mindkét ellenvetést számtalan közéleti szereplő és gazdaságelemző is megfogalmazta, Gerhard Schrödertől Silvio Berlusconi és Gordon Brown-on át egészen Romano Prodi egykori bizottsági elnökig terjed a bírálók köre.

Egy rövid cikkben nem lehet e szerteágazó vitát fölledézni/átfogó kritikai értékelését ld Buti és Franco,2005 kötetében/. Az azonban könnyen megállapítható, hogy pénzpolitika egyoldalúan megszorító volt-e a vizsgált időszakban, továbbá hogy az államháztartást is a kemény visszafogások jellemezték-e. A pénzpolitikát akkor jellemezték volna a megszorítások, ha az ECB a mandátumában – illetve annak 2003.májusi pontosításában – szereplő évi átlagos „2 százalék vagy annál kisebb” inflációt olyannyira túlteljesítette volna, hogy a valós érték 0 százalékos lett volna/abszolút árstabilitás/. Hasonlót jelenthetett volna, ha defláció alakult volna ki, azaz az árszínvonal egészének – és nem pusztán egyes termékeknek, mondjuk a repülőjegyeknek vagy az mobilhasználatnak vagy a tömegborok ára csökkent volna. Ez utóbbira azonban – az érintett területekről érkező panaszáradat ellenére – nem került sor. Sőt, az euró-övezetre való felkészülési időszakot jellemző ambíciózus pénzpolitika inkább föllzault. Ha 1996-2000 közt 1,6 százalékra rúgott csak az euró-övezet átlagos inflációs rátája, 2001-2004 közt 2,2-re nőtt, s 2005-ben előzetes adatok szerint 2,3%-ra gyorsult. Ez bizony – különösen az ECB-t részben jellemző inflációs célkövetési rezsím mellett/ Gerlach, 2004, Jankovics,2005/ - nem elhanyagolható mértékű és irányú eltérés, mert a bank szavahihetőségét érinti. Igaz, hogy az említett időszak a világgazdaságban a megrázkódtatások – a szaknyelvben külső sokkok – kora volt, az IT lufi kipukkadásától a terrortámadásokon át az olajárnak 65dolláros szintre emelkedéséig terjedő körben. Az is igaz, hogy a 3 százalék alatti értéket az üzleti világ képviselői és a háztartások többnyire árstabilitásként fogadják el. Ugyanakkor nem lehet kérdéses az, hogy ha egy – legalább részben – inflációs célkövetést folytató bank

² Szemléletes példája volt ennek a 2005.novemberi kamatemelés, amire a pénzügyminiszterek tanácsa, az Ecofin kifejezett felszólítása ellenére is sor kerülhetett.

egyetlen alkalommal se éri el saját, alapszabályban rögzített célját, és mind a hat eddig megfigyelt alkalommal az engedékenyebb – lazább – értelmezés tartományába esően tért el tőle³, akkor nem vádolható túlzott szűkmarkúsággal. Az idézett statisztikai kimutatásban szerepel az ECB pénzpolitikájának másik irányjelzője, a pénzmennyiség/M3/ alakulása is. Amíg 2000-ben ez a mutató 4,1%-kal nőtt, a következő évben 8,0, majd 2002-ben 7,0, 2003-ban 7,1, 2004-ben 7,4 százalék körüli értéken állt, 2005 decemberében pl 7,3%-on a megelőző 12 hónaphoz képest. Ez egyértelműen mutatja, hogy az ECB túlságos szigorúra vonatkozó kijelentések inkább elterjedteknek, semmint megalapozottaknak tekinthetők.

Mi a helyzet az államháztartás előirányzatait szabályozó Stabilitási és Növekedési Egyezményrel? ez az elrendezés különösen sokféle támadásnak van kitéve, annak ellenére, hogy az új politikai gazdaságtan nemzetközi irodalmában/Persson és Tabellini,2004/ sokoldalúan igazolták, hogy az EU országok többségét jellemző parlamentáris rendszerekben a jóléti irányultság és a forrásokra tekintet nélkül megvalósított költségek és jövőbeli elígéretkezés lényegesen erőteljesebb, mint a központosított, elnöki rendszerekben. A bírálat két legfőbb eleme az, hogy 1. nem hagy teret a konjunkturális kiigazításnak és 2. hogy az Egyezmény túl merev.

Érdekes fölidézni azt, hogy az Egyezmény eredeti, 1997-ben Amszterdamban becikkelyezett formájában is a költségvetési politika hagyományos – Keynestől eredő – szimmetriájára épült volna. Vagyis azt tételezte föl, hogy az erős növekedés éveiben a kormányzat - önérdékét követve – többleteket hoz létre. Már csak azért is érdeke ez, mert így lesz tere a visszaesés idején a költségek csökkentésére. Továbbá így csökkenthető az államadósság a fenntartható szintre, azaz az elöregedő népesség és a csökkenő adóviselési hajlandóság indokolta szintre.⁴ Ezért az Egyezmény „félodalasságát” hangoztató kritika, ami szerint nincs készlet a jó időkben folytatott szigorú politikára, bizonyára téves.

Érdekes azt is fölidézni, hogy az Egyezmény csak a végeredményekre összpontosító, az oda vezető utat és eszközt szándékosan nemzeti hatáskörbe utaló, igen laza megoldás, a szabálykövető gazdaságpolitikában ismert legenyhébb eljárás. Ez jórészt azzal függ össze, amit az EU joganyag többségének puha voltáról/soft law/ ír az európai tanulmányok irodalma. A szuverén, kormányközi alapon fölépülő együttműködésben ugyanis nincs helye a szigorúbb megoldásoknak, például a deficit fönnállását megállapító független értékelő szervnek, vagy annak a megoldásnak, hogy állampolgárok egy

³ A Lengyel Nemzeti Bank esetében ez nem mindig volt így, a lefelé irányuló túllendülés is megfigyelhető volt.

⁴ A magyar választók változatlanul alacsony adótudatosságát mutatja, hogy miközben a közszolgáltatások magas szintjét és ingyenességét igénylik, az ehhez tartozó magas közterheket kifogásolják és csökkentésüket követelik. A felmérést Tóth István György/2006/ adta közre, megerősítve a 90-es évek közepén felmért hasonló trendet.

csoportja bírói úton szoríthatná a „szuverén”, de az ő zsebükre költekező kormányzatot saját szabályainak betartatására. Az USA tagállamaiban mindkét megoldás ismert, vagyis az említettek nem tekinthetők elméleti újításnak. Ugyanakkor az EU Nizza óta egyre kormányközibbé váló gépezete e fölvetéseket rendre lesöpörte az asztalról.

Mivel tehát a kiadások és a bevételek szerkezetét minden kormány és törvényhozás maga szabja meg, nem helytálló az az érv, hogy a pusztán végeredményt laza korlátok közé szorító Egyezmény határt szabna a népfelség elvének és az ezt megjelenítő markáns adó- és kiadáspolitikai kísérletezésnek. A tagállamok gazdaságpolitikáját áttekintő részletes elemzés/Darvas- Rose – Szapáry,2005/ joggal mutatott rá arra, hogy az Egyezmény szétrázódását első sorban a három nagy tagállamban – Németországban, Franciaországban és Olaszországban – folytatott fegyelmetlen, populista költségvetési politika idézte elő. Ez lényegében abban állt, hogy a jó éveket – az akkor már közismert demográfiai és bevételi irányzatokra fittyet hányva – nem használták föl az államháztartás fenntarthatóan kiegyensúlyozott állapotának/fiscal sustainability megteremtésére.

Az Egyezményt külföldön és itthon/Bod,2006,10-11.o/ is bírálják a benne szereplő számok elméleti megalapozatlansága és az alkalmazás merevsége miatt. Ez a bírálat csak részben indokolt, hiszen nem tudományos elaborátumról, hanem eleve gazdaságpolitikai számárveztőről volt szó. ott pedig az egyértelműség és a számonkérhetőség a legfontosabb szempont. Annál is inkább, mert a kevésbé fejlett pénzügyi és alacsonyabb megtakarítású országokban az EU eredeti hat tagállamára jól illő zakó bizony lötyög. Az új tagállamokban a fenntartható államadósság szintje bizonyára kisebb, mint a hagyományosan nagy megtakarító belga vagy német háztartások mellett. Az euró-övezet egészének államadóssága a 2001.évi 68,6 %-ról 2004-re 70,2%-ra és 2005-ben tovább nőtt. Ez önmagában is mutatja, hogy az összteljesítmény szempontjából meghatározó nagy tagállamokban a fiskális kiigazítás mértéke elégtelen volt, és emiatt az EU egészének adósságrátája is 62-ről63,4%-ra nőtt. Jól látható, hogy adósság/deficit ügyben a kívülállók teljesítménye a jobb, ami eleve kételyeket ébreszt az Egyezmény szokásossá vált elmarasztalásának értelme felől.

A növekedés és a munkahelyteremtés kapcsolata meglazult

De nézzük meg azt, hogy milyen eredménnyel járt a tagállamok laza költségvetési politikája! Mint az előzőekből is kitűnt, a kétezres évek fejleményei nem kezdték ki azt a klasszikus közgazdasági összefüggést, ami szerint nincs semmiféle átváltás a laza költségvetési politika és a magasabb gazdasági növekedés között. Nem igaz tehát – csak nagyon rövid távra szóló, teljesen zárt gazdaságra építő, erőteljes tőkepiacot föltételező, vagyis az

euróövezetre nem releváns – föltevés mellett az a szokásos fölvetés, hogy a költségek révén növekedés volna gerjeszthető. Mint láttuk, az EU-ban nemez a helyzet: a növekedés a lazaság éveiben felére lassult. A legfőbb „bűnösök” esetében a verdikt még egyértelműbb: Németország növekedése az 1996-2000 közti 2,7%-ról 2001-2004 közt 0,7%-ra csökkent és a 2005.évi várható 1,3% sem lenyűgöző. Például Franciaországban az 1996-2000 közti 2,8%-ról 1,6%-ra mérséklődött a növekedés és 2005-ben is csak 2% körüli, Olaszországban pedig 1,9-ről 0,9-re csökkent a növekedés. Emlékeztetünk rá, hogy egy sor államban – Lettországtól Csehországon át Oroszorszáig és Kínáig – a növekedés a megfelelő időszakokban gyorsult, vagyis a lassulásnak bizonyára strukturális, és nem konjunkturális okai vannak. Ezeket pedig Keynes szerint sem lehet keresletlénkítő intézkedésekkel, költségvetési lökessel orvosolni.

Mi a helyzet a munkanélküliséggel? A keynesi politika eleve munkahelyteremtő szándékkal jött léte a visszaesés ellentételezésére. Vajon igaz-e a naponta hallható érv, mely szerint az EU magállamai az „európai szociális modell” védelmében próbálják a munkahelyeket megtartani? A foglalkoztatási arányokban, mint a cikk elején láttuk, Európa nem közeledett Amerikához. Az aktivitási mutatók tekintetében 1996-2000 közt még évi 1,6%-kal nőtt a munkahelyek száma, 2001-2004 közt ez már csak 0,8% volt 2004-2005 ben csak 0,7%. A munkanélküliségi ráta az euró-övezetben az 1996-2000 közti 9,7-ről valóban 2001-2004 közt és várhatóan 2005-ben is 8,5%-ra csökkent. Ez azonban vélhetőleg körülbelül a duplája annak, amit a monetarista elmélet a munkanélküliség természetes rátája, vagy a nem gyorsuló inflációs/egyensúlyi munkanélküliség/NAIRU címen számol. Az Egyesült Államokban ugyanezen időszakban a munkanélküliség csak 4-ről 5%-ra nőtt.

Az új tagállamokban a helyzet sokkal rosszabb, az említett érték többszörösére rúg a munkanélküliségi ráta, méghozzá a gyors növekedéssel jellemző években és országokban is! Például a jelentős javulás ellenére 2005 végén még mindig 17,2%-os lengyel és 16,1%-os szlovák munkanélküliség az egyensúlyi vagy természetes rátát duplán meghaladó eurozónás érték dupláját jelenti. E számok voltaképp a munkahelytelen növekedés/jobless growth és az átalakuló gazdaságok sajátos szerkezeti kérdéseinek taglalásához vezetnének/Csaba, 2006/. Ehelyütt az idézett bővebb elemzésből talán elég annyira utalni, hogy esetünkben még inkább a társadalmi és a gazdasági berendezkedés sajátos intézményi vonásainak megnyilvánulásáról van szó.

Ezek közé tartozik a munka piacról kiszorultak nagy aránya, a felsőoktatás mértéktelen kiterjesztéséből⁵ adódó munkapiaci kereslet-kínálati

⁵ Vélhetőleg még vitaalpnak sem tekinthető az az elterjedt ökonometriai megoldás, ahol a további beiskolázásnak mindaddig van értelme, amíg a felsőoktatásból kikerülő akár csak egyetlen forinttal/euróval is többet keres, mint képzetlen társa.

egyensúlyhiány/bűvszó: szakmunkás- és technikushiány/, a túl sokaknak túl korán biztosított nyugdíj, az immár jelképes hozzájárulással sem finanszírozott egészségügy, a mezőgazdasági kistermelőnek tetsző többszázézes munkanélküli had, vagy épp az iskolából nemcsak digitális, hanem funkcionális analfabétaként kikerülő százezrek hada is. Valószínűleg könnyen belátható, hogy a fenti súlyos ellentmondásokat nem lehet a nemzetgazdasági összkereslet növelésével, vagyis céltalan és átfogó intézkedésekkel orvosolni, se nálunk, se a mag-EU államokban. Mindez alátámasztja azt a régi felismerést/Friedman,1968/1986/ hogy a munkanélküliség és az infláció közt sehol és soha sincs átváltás, az egy időben sokat idézett Phillips görbe függőleges.

A helyzet reális számbavétele jellemezte ezért a Wim Kok egykori holland miniszterelnök vezette szakértői csapat munkáját, majd nyomában a 2005 márciusi brüsszeli csúcsot is, ahol az unió középtávú gazdaságstratégiáját jelentő lisszaboni programot újrafogalmazták. A meglehetősen bonyolult háttér és a részletek/Csaba,2005/ mellőzésével elég talán a következőket kiemteni. A 2005 márciusi program – ami a 2007-2013 közti második Nemzeti Fejlesztési Terv kidolgozásának is közvetlen alapja – megfordította az eredetileg a „munkahelyek és növekedés” jelszóban összegzetteket, és helyette –joggal – a „növekedés és munkahelyek” sorrendre váltott. Ehhez értelemszerűen csökkenteni kellett az eredetileg 120-at közelítő tervmutatók számát. Szembesülni kellett azzal, hogy az unióban a nemzeti piacgazdaságok maradnak meghatározóak. Végül hogy sem a műszaki fejlődést, sem a megfelelő foglalkoztatást nem első sorban állami intézkedésekkel, főképp pedig nem nagy brüsszeli komplex programokkal lehet elérni. Ezért az új megközelítés alapja a deregulálás, a vállalkozásfejlesztés és a piacigényekhez illezkedő oktatás lett. Kézenfekvő, hogy ezek miként alkotnak erényes kört, legalábbis normatív értelemben.

Az átszabott lisszaboni program és az új tagállamok

Az új lisszaboni programot ökonometriai módszerekkel elemző áttekintés/Gelauff és Lejour,2006/ arra a következtetésre jut, hogy ha megvalósítanák, ez a program az európai GDP-t 12 - 23%-kal, a foglalkoztatást 11%-kal növelné. Ugyanakkor ez az elemzés – csakúgy, mint a 2006 tavaszi EU csúcsot előkészítő bizottsági anyag – joggal emeli ki, hogy e célok elérése döntő módon múlik azon, hogy a tagállamok mennyiben azonosulnak az új célokkal. Röviden: hajlandók-e a közösből származó többlet pénz nélkül is közös célokra áldozni. megjegyzendő, hogy az említett gyakorlat egyáltalán nem újdonság, hanem évtizedek óta kialakult praxis az EU néhány kulcsterületén, a környezetvédelemtől a közös kül- és biztonságpolitikáig terjedő körben.

Ugyanakkor a hazai és a többi EU ország gyakorlatát szemlélve nehéz nem látni a szakadékot a normatív megfogalmazások és a tényleges folyamatok között. Az az EU szinten a kisebb gondok közé tartozik, hogy a célkitűzésekben változatlanul szetepelő 3%-os GDP arányos K+F kiadásoknak a legtöbb nemzeti költségvetésben se híre, se nyoma. Nem a 2006-os összeg önmagában, hanem a 2000-2006 közti időszak nem növekvő trendje az, ami elgondolkodtató. Az azonban már komolyabb gondot okoz, hogy a szolgáltatások liberalizálását előirányzó Bolkenstein irányelv elvérzett, és lényegében az ellentétes alapon/a piacvédelem és a nemzeti korlátozások/ álló szabályozás kapott többséget az Európai Parlamentben.⁶ Ha pedig figyelembe vesszük, hogy a szolgáltatások az EU-ban 71,5, az Egyesült Államokban 79,2%-kal részesednek a nemzeti össztermékből, akkor világos, hogy az elvileg immár húsz éve létező egységes piac Európában még egy további évtized múltán is inkább álom lesz, mint valóság. Az is jól mutatja a helyzet abszurditását, hogy a 2005 decemberében elfogadott 2007-2013-ra szóló költségvetési irányelv továbbra is a hagyományos mezőgazdasági és területfejlesztési célokat karolja föl, a liszaboni keretek részaránya még csökken is.

A magyar gyakorlatban különösen szembeűnő, hogy a jelentős szervezeti és intézményi háttérrel igénylő operatív programok világa legjobb esetben is csak közvetett viszonyban van a liszaboni program nagyívű és reformelvű célkitűzéseivel. Sokat mondó apróság, hogy a területfejlesztési célokat az agrártárca továbbra sem tekinti magáénak, és a 2005 óta megfigyelhető módon közvetlen termeléstámogatásra fordítja, ha teheti, az összegeket. Az oktatási rendszer egészében, különösen a főiskolák és az egyetemek közti különbséget is eltörölő bolognai folyamatban a piac igényei szerinti képzés az átalakítás más, ideológikus céljaihoz - így a „szolgáltató egyetem” és a „felsőoktatás, mint közfogyasztás” téveszmék szolgálatához – rendelődött. A munkapiaci liberalizálódás féloldalas módon megy végbe, amennyiben a frissen végzettek vagy egyáltalán nem jutnak a munkához, vagy csak szerződéssel, míg a már kapun belül lévők helyzete stabilizálódni látszik/például épp a szolgáltatási irányelvvel/. A nemzetközi munkamozgás lehetősége még az EU-n belül is korlátozott maradt, bár a megoldást – a vendégmunkások szociális ellátásból történt kizárásával – a Blair féle új Labor már megtalálta.

Aggasztónak tűnik a K+F hsznosulás régi ismert, de annál erőteljesebb szerkezeti és intézményi korlátainak fönmaradása. A kontinentális modell hierarchikus, az új iránt kevésbé fogékony, viszont a tömegszerűséget a minőség és a versenyképesség⁷ elé helyező vonásai aligha küzdhetők le ünnepélyes nyilatkozatokkal és államilag szervezett K+F programokkal. Ez valószínűleg

⁶ A döntést, háttérrel és elemzéssel lfd: *InfoR.Scvhuman/La lettre no.245*. Firenze: Instituto Universitario Europeo/online hírlevél, elérhető az egyetem honlapján is.

⁷ Ld erről Török és szerzőtársai/2006/ új monográfiáját.

súlyosabb gond annál, hogy a skandinávok kivételével egyetlen EU ország sem közelíti meg a lisszaboni programban fönntartott 3%-os K+F kiadási arányt – a régi tagállamokban ez 1,5-2% közt van, az új tagállamokénál többszörösen nagyobb nemzeti termék arányában érte . Amíg a vállalkozói szféra finanszírozásban való részvétele nincs megoldva – méghozzá a kutatási célú juttatások adóalapból való levonhatósága révén, nem a jelenleg hazánkban érvényes néhány száz eurós nagyságrendben – addig üres fecsegés marad a cégek nagyobb szerepvállalását szorgalmazó visszatérő kormányzati és uniós fölszólítás is. Az előadottak miatt az endogén növekedés előtt álló korlátok az öreg kontinensen aligha omlanak le pusztán attól, hogy éles szemű elemzők föltárták: a lisszaboni program megvalósításához piaci és intézményi reformok szükségeltetnek.

Az előadottakból tébves lenne a - hazai közbeszédben talán idő előtt általánossá vált - euroszkeptikus következtetések levonása. Ha egy rövid előadás kereteit szét is feszíti, utalni azért lehet arra, hogy az EU lényege a sokszínűség. A három beteg gazdaság mellett lelkesítő, jó példák sorát is láthatjuk. A dán, az ír, a finn vagy a spanyol átalakulás az elmúlt másfél évtizedben meggyőző példáját adta annak, hogy az EU egészének állapota nem kell, hogy visszahúzólag hasson az egyes tagállamok gazdaságára. Ügyes és célirányos munkával az uniós „táncrendek” a nemzeti fejlesztési stratégia szolgálatába állíthatók. Luxemburg, Svédország vagy Írország növekedése nem akkor és attól állt le, ha átmenetileg megtorpant, hogy elérték az unió átlagát. Épp az az izgalmas példákban, hogy a fejlettség adott szintjén sem lassult le a növekedés, ahogy azt a neoklasszikus elmélet bizonyos leegyszerűsítő értelmezése sugallná. Ellenkezőleg: az élenjáró országok számára további fejlődési lehetőségeket biztosított és biztosít a jövőben is a stabil uniós szabályozási közeg.

Ugyanakkor a történet ellenkező oldalról is olvasható. Az uniós tagság nem jelent gyógyírt a tagállamok öröklött bajaira sem, meg az elmúlt évtizedben kialakult társadalmi elmeszesedésre sem. Az EU képtelen/volt/ a motorját jelentő Németország választóit rábírní arra, hogy az ország önérdékében álló reformok végbevételére adjon fölhatalmazást egy kormányzatnak. Franciaországban az EU Alkotmány elvetésével, a Bolkenstein irányelv megtorpedozásával, az EU további bővítéséről szóló népszavazás alkotmányba emelésével egyértelműen a reformokkal és az integrációval szemben kétkedő közvélekedés kapott intézményes támogatást. Az EU pedig aligha tud a két meghatározó hatalom ellenében haladni, se bővülésben, se mélyülésben. Ez annál is kevésbé tekinthető természetesnek, vagy épp a jóléti állam „elkerülhetetlen” velejárójának, mert az elmúlt évtizedben épp a skandináv államok mutattak példát tekintetben, hogy a munkapiac átalakításával, a szociális juttatások célzottá!/ tételével és az állami beruházásoknak a hagyományok helyett a jövő szempontjai szerinti megválasztásával, a K+F

előtérbe állításával a nemzetközi versenyképesség igenis megőrizhető. Igaz ekkor az újraelosztás szempontja egyértelműen a kiegyensúlyozottan fenntartható állaháztartás szempontjának rendelődik alá, bár annak elérésében egyáltalán nem merül ki/Aiginger és Guger,2006/.

Korlátok és új kihívások

Mindebből az a következtetés vonható le, hogy az összjövedelem 1,045%-át újraelosztó EU nem képes és ne is hivatott a tagállamok alapvető stratégiai kérdéseit megoldani. A gazdasági növekedés megalapozása, az ezt kikövező pénzügyi stabilitás biztosítása, valamint egyáltalán nem utolsó sorban a legtöbb kontinentális európai társadalom rákfenéjét jelentő munkanélküliség és alacsony aktivitás orvoslása nemzeti feladat marad. A munkapiac az EU kétezres években kialakított, ún. nyílt rendszerű koordinációja érdemi okokból csekély eredményt hozott/Casey és Gold,2005/. Mivel a munkapiac, akárcsak az adórendszer, erőteljesen kulturális és politikai tételezettségű, az egységesítésére irányuló törekvéseknek se alapja, se eszköze nincs és a jövőben se lesz.

Ebből viszont levonható az a következtetés, hogy az új tagállamoknak elemi érdekük, hogy óvakodjanak a magállamokban gyászosan leszerepelt munkapiaci és a piacellenes adóügyi intézkedések átvételétől, az egységes európai tér ködös –és jogilag nem is létező – fogalmára hivatkozva. A telephelyek versenye ezzel szemben továbbra is a világgazdaság fejlődését meghatározó alapvető paradigma marad/Siebert,2006/. Mindebből következően a gazdasági elemzés feladata az marad, hogy az általános és az egyedi új egyensúlyának mibenlétét föltárja. Ezen az alapon születhet majd meg az az új fejlesztésstratégia, aminek keretében az EU tagság a magyar fejlődés számára legkedvezőbb, sajátos intézkedési- és intézményegyüttest ki tudja munkálni. Ennek részeként találunk majd megoldást arra az ellentmondásra, hogy a viszonylag jó növekedés nálunk példátlanul alacsony – alig 57%-os – munkapiaci aktivitással társul. És ennek révén munkálhatjuk majd ki, sok év alatt, a választ a magyar társadalom várakozásai és a gazdaság növekedési potenciálja közt a kétezres évek elejére kialakult feszültségre is. Hiszen miközben a közéletben az 5-6%-os növekedés követelménye magától értetődőnek mondható, a magyar gazdaság jelenlegi növekedési potenciálja a 3%-ot is alig éri el/Erdős,2004/. Ekkor pedig a némely sostársunknál gyorsabb és kiegyensúlyozottabb növekedés is kevés lesz a valódi, minőségi elemeket is felölelő felzárkózáshoz, az érdemi/tartalmi integrálódás betetőzéséhez.

HIVATKOZÁSOK

- 1/ AIGINGER,K – GUGER,A./2006/: The ability to adapt: why it differs between the Scandinavian and continental European models. *Intereconomics*,41.évf.1.szám, 14- 23.old.
- 2/ ALESINA,A. – BARRO,R./2002/: Currency unions. *Quarterly Journal of Economics*, 117.évf.2.szám, 409-436.old.
- 3/ BLANCHARD,O./2006/: European unemployment: the evolution of facts and ideas. *Economic Policy*,45.szám/január/, 5-59.o.
- 4/ BOD Péter Ákos/2006/: Deficit vagy euró. *Valóság*,49.évf.1.szám, 1-16.old.
- 5/ BUTI,M. – FRANCO,D./2005/ : *Fiscal Policy in Economic and Monetary Union: Theory,Evidence and Institutions* .Cheltenham/Anglia – Northampton/Egyesült Államok: E.Elgar Publ.Co.
- 6/ CASEY,B. – GOLD,M./2005/: Soft regulation and the subtle transformation of states: the case of EU employment policy. *Journal of European Public Policy*, 12.évf.1.szám, 23-43.old.
- 7/ CSABA László/2005/: Poetry and reality about the future of the EU. *Intereconomics*,4o.évf.2.szám, 61-66.old.
- 8/ CSABA László/2006/: Az átalakulás számokban. in: CSABA László: *A fölemelkedő Európa*. Budapest. Akadémiai Kiadó/megj.alatt/.
- 9/ DARVAS Zsolt – ROSE,A. – SZAPÁRY György/2005/: A fiskális divergencia és a konjunktúraciklusok együttmozgása. *Közgazdasági Szemle*,52.évf.12.szám, 937-952.old.
- 10/ ERDŐS Tibor/2004/: Mekkora lehet Magyarországon a fenntartható növekedés üteme? *Közgazdasági Szemle*,5o.évf.6.szám, 530-559.old.
- 11/ FRIEDMAN,M./1968/1986/: A moneáris politika szerepe. in: FRIEDMAN,M.: *Infláció, munkanélküliség, monetarizmus*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 240-263.old.
- 12/ GELAUFF,G. – LEJOUR,A./2006/: 'The new Lisbon strategy: an estimation of the economic impact of reaching five Lisbon targets.'- Hága: CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis for the EU Commission, január/megjelenés alatt a Bizottság Economic Papers sorozatában/.

13/ GERLACH,S./2004/: The two pillars of the European Central Bank. *Economic Policy*,40.sz/okt/, 389-440.o.

14/ JANKOVICS László/2005/: Az inflációs célkitűzés rendszere: az első másfél évtized tanulságai. *Külgazdaság*,49.évf.1o.szám, 4-25.old.

15/ MAYES,D – VIRÉN,M./2004/: Pressures on the SGP from the asymmetry in policy. *Journal of European Public Policy*, 11.évf.5.szám, 781-197.old.

16/ PALÁNKAI Tibor/2005/: Európai egyesülés – integrációelmélet. *Magyar Tudomány*, 165.évf.1o.sz.,1221-1235.old.

17/ PERSSON,T. – TABELLINI,G./2004/: Constitutional rules and fiscal policy outcomes. *American Economic Review*, 94.évf.1.sz., 25-45.old.

18/ SIEBERT,H./2006/: Locational competition: a neglected paradigm. *World Economy*, 29.évf.2.szám, 137. old.

19/ TÓTH István György/2006/: Védelmet kérve. *Figyelő*,5o.évf.7.szám.

2o/ TÖRÖK Ádám – BORSI Balázs – TELCS András/2006/: *Competitiveness in Research and Development. Comparisons and Performance*.Cheltenham/Anglia- Northampton/USA: Edward Elgar Publ.Co.